

„УКРАЈИНА“ БИ ЉУДИМА МОГЛА ПОМОЋИ, ДА СТВАРНО ВИДЕ КАКВИ СУ!

Резиме

Опште је уверења да „Украјина“ много шта мења, али не потребу за рационалном политиком и одговарајућим друштвом. Чак је појачава! Слажући се са једним и другим, аутор управо на примеру „Украјине“ показује да очекивање остварења те потребе није рационално, без кориговања у теорији и пракси владајуће слике човека као рационалног. Супротно њој, већина људи, укључујући оне који доносе пресудне одлуке, често је ирационална. Или ограничено рационална, тражећи рационална средства за циљеве које не бира рационално.

Кључне речи: *Украјина, разум, рационално, ирационално.*

Не знамо како ће се завршити, рат Русије и Украјине. Зна се да је једна варијанта више него непожељна, она којом би се завршило и присуство људи на планети. Или блажа, некада помињана: Трећи светски рат водио би се нуклеарним и сличним оружјима, а Четврти – тољагама и каменицама... Ако до ње не дође, претпостављамо да ће се завршити неком врстом *споразума* (компромиса), који ће помоћи па и исфорсирати, формално Уједињене нације. А фактички Кина, Турска и Иран, са једне, САД и Европа (односно НАТО) са друге стране. Који „имају разумевања“ за Русију или Украјину, и *властити интерес* да споразум настане, и не буде противан њиховим интересима... Знамо и како је до рата дошло, тачније: „свако“ зна друкчије. Зависно од информисаности? Не баш, него (и) *става* према Русији и Украјини. И не само њима него и данашњем подељеном свету, и рату као начину решавања међудржавних проблема. Да ће се и после споразума (компромиса) много шта променити, такође знамо. Донекле и шта би све *требало*, да се промени...

Бавићемо се једном таквом променом, на коју се одавно указује. Без илузије да ће још једно указивање бити довољно, али у уверењу да актуелни и потенцијални рат, може довести бар до више размишљања о њој! Ради се о потреби за напуштањем владајуће слике човека: као *рационалне животиње*, или *рационалног аутомата*. На коју смо толико навикли, да се и не размишља шта то значи! И о *умности*, као више од разумности, не само по Аристотелу, Канту, Хегелу, Николају Хартману., него и „нашем народу“. Вредном размишљања: „Разумни разумију, а умни умију!“. Због последица „у пракси“, *требало би напустити пратећу слику разума и разумног: нечег по себи доброг!*

⁸⁶ rade.marjan@gmail.com

Сходно „трнутку“, покушаћемо да покажемо како би после тога изгледале оцене неких историјских догађаја, и актуелних стања. Сам овај рат, пошто за руски напад уз толике жртве и украјинску одбрану такође уз толике жртве (још веће материјалне), многи тврде да су *разумни*, а многи да су *неразумни*!

ЧОВЕК, ОНАЈ „НАЈЧЕШЋИ“, НИЈЕ (САМО) РАЗУМАН

Пре више од пола века, за писмени задатак на матури, од понуђеног сам одабрао и „бриљантно“ обрадио тему: „И у мраку поларне ноћи, јарко сија Сунце људског разума“ (Максим Горки). Доста брзо, на студијама, негде сам прочитао „додатак“ (који је значио да сам лупетао, како се и очекивало): „...тражећи ново средство за *убијање људи*!“. Који ме пробудио „из рационалистичког дремежа“: уобичајеног слављења и тражења разума, подвргавања свега разуму... У коме се практично и *не зна*, шта значи „користити разум!“ . Код нас, ваљда Кир-Јањино „Све сас рачун, све сас меру“? Без помисли да је у „све“, стрпано и нешто немерљиво! И од стране толико „образованих“, да знају за Паскала и његов захтев за *логицом срца*, поред логике мозга...

Наставио сам са читањем и *довођењем у сумњу*, уверења озбиљнијих познавалаца, заправо идеализатора „људског разума“. Рецимо Канта, јер парафразом његовог: „Моја способност произвођења нечег доброг, обавезује ме да то чиним“, добијамо: „Моја способност произвођења нечег рационалног, *обавезује ме* да то чиним“. Закључно са Чарлс Сандерс Персовим идеалом: бити члан „једне обухватне републике рационалних бића“. Или Хабермасовом и Апеловом „идеалном комуникативном заједницом“. Свака част њима и њиховим уверењима, али шта са *друкчијима*, почев са оним Максима Горког? Који указују да је свет опасно место за живот, и то не због злих и опасних људи колико добрих и безопасних, који на прве не реагују благовремено (Алберт Ајнштајн)! Због егоцентричке грешке: гледања на *све људе* као на (идеализовану) слику и прилику *своју*. Поменути „животињу“, или „аутомат“!

А још се Аристотел (да не идемо даље), бавио *одсуством разума*, у оном што сада зовемо акцијом. Као уобичајена *неуздржаност* не може бити ствар *навике*, пошто поступање које проистиче из навике садржи неки принцип по коме се поступа. Неуздржана особа поступа супротно сваком принципу, „не придржава се сопственог избора“ или се „не придржава закључка до кога је сама дошла“. Тако да у строгом смислу речи *неуздржаност* није *порок*, *неуздржаност* се противи избору док је порок сагласан избору (Dejvidson, 343-4). Резултат је ирационална акција, али као *не-рационална* (ванрационална, исходећи из нечег другог а не из разума). Што не треба бркати са ирационалним као *нерационалним*, односно противрационалним. Које је такође предмет, давнашњег интересовања. Једним обликом бавио се још Тома Аквински, истичући да „*Пожуда* подстиче вољу на то да жели објекте пожуде. Последица дејства пожуде је, дакле, да се ради о интенционалном“ (Kolakovski, 347). А интенција је *почетак акције*...

ОД ВИШКА ГЛАВА НЕ БОЛИ: ЈОШ НЕКЕ „СМЕТЊЕ“ РАЗУМНОСТИ...

После и независно од филозофских система Шопенхауера, Ниचेа и Бергсона који га скидају са уобичајеног пиједестала, могућности разума се озбиљно ограничавају. Можда Хјум и претерује тврдећи да је чак и „ум *роб страсти*, и тако треба бити и остати“ (Попер), али прво се често заиста дешава! Умни су тога увек свесни, па рационалност код Платона, Аристотела и других, има есенцијалну функцију регулисања, управљања и контроле *пре-рационалних* импулса, инклинација и диспозиција (Пол Грајс).

Разум највише ограничава (некад и искључује!) *воља*, због које треба одбацити разликовање акта и добровољног акта, пошто је антецеденс (оно што претходи акцији), увек воља (Alan R. White). Бавећи се акцијом, најпре треба разликовати три ствари. Прво, саму акцију, нешто оригинерно. Друго, вољу, која то нешто захтева, и треће: *жељу* за њом (Н.А Prichard, *Philosophy of Action*, 5,60). За вољу (нешто тамно и нејасно иза већине нашег „Хоћу!“ и „Нећу!“), давно је речено да би заслужио статус генија онај ко би нам омогућио да је упознамо. Али га нема, па и зато у моралу ни о једном питању није толико дебатовано, као о *слободи воље* (Carritt, 129). А за жељу се зна да „доводи до веровања не дајући никакву евиденцију у прилог тог веровања. У таквом случају веровање је, наравно, ирационално“ (Kolakovski, 378). Ствари не стоје једноставно, ни са „слободом“, генерално. У вези са акцијом, тако се разликују слобода способности *одлучивања*, слобода *моћи чињења*, и слобода *самог чињења*. Значење толико цењеног „слободног акта“ односно „слободног бића“ /Freiseins/, није једноставно. Прво које се појављује у свести је „способност“ /Koennens/, али у двоструком смислу. У првом је свест о вољној моћи да одлучи, а у другом да може тако и тако или друкчије. Бити слободан и бити *само-делујући*, једно је и исто (Scheler, 157,170,174). Али размислимо, о „само-делујућем“!

Поменути „неуздржана особа“ је она која допушта жељи да свргне разум са његовог трона (Dejvidson, 358), па је и конфликт између жеље и *савести* (Carritt, 7), нормална појава... *Емоције* и „логика срца“ ретко су „ван сцене“, напредак у *духовности* па и рационалности састоји се у такозваним вишим интелектуалним процесима на штету директног чулног опажања, значи у сећањима, размишљањима, закључивањима. Али касније се догађа да сама духовност буде надвладана потпуно загонетним емоционалним феноменима *веровања*. То је познато *Credo quia absurdum* (Freud, 563-4). Уопште, емотивне потребе имају базичну улогу не само у раној онтогенези него током читавог живота (Wolfgang Hochheimer, *Die autoritaere Gesellschaft*, 77). И било је случајева, када је већина тога била свесна. Атињани су разумели да поштовање закона представља подвргавање њихових *нижих интереса* њиховом вишем разуму (Бернс, 27). Случајева негде, не навике свуда! Слично важи за *карактер*, људи се често услед његове *нестабилности* опредељују за ближе добро, иако знају да је мање

вредно. И то чине „не само када се ради о избору између телесног и духовног задовољства, него и када се ради о избору између два телесна задовољства“ (Џон Стјуарт Мил, по Kolakovski, 350). Важи и за *менталне диспозиције*, ако су са њима повезани извесни степени доброте (Carritt E.F., 80), повезани су и извесни степени рационалности. Разуме се да у различитим случајевима до израза долази нешто од поменутог, или заједно са непоменутиим. Тако, супротно Раслу, Попер мисли да већина ратова у модерним временима не избија због људске *агресивности*, већ из *страха* од агресије. И једно и друго, често или у већини случајева, ирационалне је природе...

У сваком случају, не треба да чуди што често *подлегнемо искушењу* мирно, па чак и на отмен начин (Остин), или *немоћ да се прихвати адекватан закључак* (Kolakovski, 349,371). Поготову кад додамо како је понашање људи у *социјалном пољу* регулисано тројством: послушношћу нагона, послушношћу учења и послушношћу савести (Александар Мичерлих). *Слепа послушност* јесте и остаје ирационалном (Wolfgang Hochheimer, 82,88), а *Милграмов експеримент* (са којим смо се на нашем језику могли упознати 1990.), убедљиво је указао на узнемаривајуће последице послушности *ауторитету*. Сваком, што значи и ирационалном!

РАЗУМ СЕ НЕ „ДОБИЈА“, НЕГО СТИЧЕ ИЛИ НЕ СТИЧЕ...

Стварна рационалност била би као и све друго стварно: пре свега, створено у историјски установљеним правилима људске комуникације (Kolakovski, 22). А затим: оно за чим људи *стварно* *чезну* (Јасперс)! Што значи да је, углавном, нема... Да би био рационално биће или биће које може да мисли, човек усто мора бити у стању да изрази многе мисли, и изнад свега, да интерпретира говор и мисли других (Dejvidson, 255). А да би све то био, за то мора бити *васпитан*. Што углавном није случај, напротив! „Дете се не пита“, или „Дете нема властиту вољу“ (Guenter Hartfiel, Die autoritaere Gesellschaft, 67), него подвргава наглашеном *нијетету* и *верности*. И данас (као кад је ово писано!), у претежно конзервативно-ауторитарном одгоју, имају посебно важну улогу! Уз стереотипове „здравог народног осећања“, „опште моралности“, „поверења и вере“, „кривице“, „захтева за правдом, помирењем, казном и осветом“ (Wolfgang Hochheimer, o.cit., 67,71).

Уопште, у школи је доста механизма који спречавају васпитање за *пунолетство* (Hans-G.Rolff, o.cit., 100), и важно је „бити прилагођен“ (Олпорт) а не рационалан! Усто рационалност подразумева *критичност*, а „критика увек значи -у свим варијантама те речи -да се човек понаша социјално-аутономно наспрам социјалног поретка у коме живи“ (Guenter Hartfiel, 9,11). Значи довођење у питање свих социјалних и нормативних ауторитета: религиозне моћи, државу, друштво са његовим различитим забранама и табуима. Сам „разум државе“, видљив у њеним актима и њиховим консеквенцама (Hare, 9)! Зато ауторитети радо „оружје критике“ замењују „критиком оружјем“,

и коначни исход је забрињавајући контраст између блиставе интелигенције једног здравог детета, и *мисаоне слабости просечног одраслог* (Фројд). Наше: „Остарио, а памети није стекао!“, код научника и филозофа „психолошка беда маса“ (Wolfgang Hochheimer, 78), „болесно друштво“, друштво садо-мазохиста (Фром), демократија малолетних...

Може се и рационално је питати: ко је ту, уопште човек? Као *sapiens*, дух или Декартов *res cogitans* (мислећа ствар, ствар која мисли), величанствени господар и власник света? Или је *res extensa* (протежна ствар, ствар која има мерљиве димензије)? Или је мислећа али ограничена на „мишљење у границама“: различитих догми и наредби, стереотипа и предрасуда. Последње важи и ако кажемо да је *animal rationale* (разумна животиња, животињу која има разум). Разум му служи превасходно (многима *искључиво*), да мисли као животиња (она то чини нагонима): на свој опстанак и продужење. Уз битну разлику: не врсте него *себе*, и не само као живог него бића са постојећим (и жељом и надом за вишим) *положајем, улогом, моћи...*, у свом делу света (друштву).

У сваком случају и уз мало „разумевања“ (и као оправдавања) људи, мало су вероватне рационалне акције. Па и у сложеној и нејасној ситуацији која је претходила „Украјини“, присутној и сада и будуће! На пример, шта значи толико помињано и њиме објашњавано и оправдавано, „национално добро“? Успех у дипломатији огледа се у одржању и увећању националне моћи (Моргентау), али рационалан припадник нације питао би и шта значи „национална моћ“, и шта он има од ње! Као што се велики боксер Касијус Клеј питао да ли му је ишта крив, Вијетконг... Да је дефиниција агресије такође јако компликована (Ethics..., 1,57), не треба доказивати. Јасно је да разум рационализује акцију само ако агент познаје њене *консеквенце* (Davidson, Philosophy of Action, 92), за шта је нужно „дебело мишљење“! Зауврат, прави процват *ирационалних ставова* није могућ, уколико се озбиљно практикују рационални методи или аргументи (Nare, 54, 66). А не заборавимо: ставови непосредно претходе акцији!

И КАД ЈЕ ЧОВЕК РАЦИОНАЛАН, ОБИЧНО СЕ РАДИ О „ИНСТРУМЕНТАЛНОЈ РАЦИОНАЛНОСТИ“

„Основно је то да могућност ирационалности почива на великом степену рационалности. Ирационалност није у томе да се уопште немају разлози, него да се имају *мањкави или лоши разлози*“ (Dejvidson, 253). Што се лако дешава, из још неких разлога!

Најједноставније: за заиста рационалну акцију, потребна је и одговарајућа припрема. А за њу, *извесно време*. Кога често нема! За то се зна и људи се за то припремају, али не и за свест о лаком настајању рационалног, само *за дати тренутак*. За *жељено*, без размишљања о могућем *нежељеном*! У случају због кога пишемо, Украјини (њеном руководству) приликом осамостаљења било је *рационално* да пре-

пусти нуклеарно оружје са своје територије Русији, не мислећи да од ње (њеног каснијег руководства), може бити угрожена... Сада је Русија (актуелно руководство) желела да спречи долазак НАТО-пакта на њену границу са Украјином, и рационално јој било да то спречи „специјалном војном операцијом“. (Као да већ није на њеној граници, преко Турске!). Не видећи сасвим реални страх код држава до тада ван НАТО-пакта, могућности да операција не остане „специјална“ него прерасте у рат, и да добије 1.200 километара нове границе са НАТО-пактом.... Додатна *доза ирационалности*, при оваквим случајевима нежељених последица, јесу повређена сујета, и стид или срамота! Никако у моралном смислу, тако да наводе на понављање жељеног акцијом. Чак интензивирање и проширивање, тако да нежељено бледи и губи се из вида. Код актера, али и других...

Шире гледано, васпитање за мишљење *замањује* васпитање за мишљење намењено једној врсти „делања“ (акције), *вредносно-рационалном* (Вебер). Чиме настаје *инструментални разум*, који се пита за најрационалнија средства за *задати циљ*. Пропитивања рационалности циља нема, као у случају *циљно-рационалног*. Усто нема ни промишљања односа између тог циља, и циљева људи из *друге делатности*. Такорећи нужно, ограниченост на кретање и мишљење унутар друштвене делатности којој се припада (жељено фахманство и нежељени фахидиотизам), свачија је *реална ситуација*. Од које у принципу зависи већина човекових *реалних обавеза*, па ако се и толико тражена „једнакост“ већином дефинише ситуацијом (Carritt, 20, 156), то важи и за „рационалност“. Нема једне већ више рационалности, па има и *сукоба* међу њима! Укључујући онај унутар једног актера, кад се бави различитим делатностима и у различитим је *друштвеним улогама*. Рецимо Хегеловог приватника (*burgeoi*), и грађанина (*citoyen*). На нижем и конкретнијем нивоу, чест је контраст између *моралности* и *експедитивности*, а најпознатији је и за нашу тему најважнији, између *моралности* и *политичности*. Политичка одлука доноси се на основу политичких разлога а не моралних принципа, тако да је велико питање могућност спајања моралног суда и политичке акције (Nare, 9, 10). И не само морала него и *економије* и политике! Пошто је она „прљави бизнис“ (*politics is a dirty business*), како гласи једна популарна подсмешљива примедба (Carritt, 142).

Имајући то у виду, оценити неку акцију као неразумну, исправно је за оног ко *није актер* акције него њен посматрач, и није из њене делатности. И не зна њен жељени, прави циљ, за који је акција била средство! Она је разумна *за актера* и његов циљ, и за људе из исте делатности... Исто важи за *животне оријентације* актера, њихове „фокусиране вредности“, независно од делатности у којој су тренутно или стално. Сасвим друкчије гледају на циљеве (и средства за њих), код људи друкчије оријентације! На пример, тачно је да *одржавање обећања*, са чим се лако повезује *истинољубивост*, представља једну од највише самоевидентних облигација. Али код људи извесних животних оријентација, никако свих! (Одмах би се рекло политичке, али сетимо се „посвећене лажи“, код људи религиозне). Отуда и про-

блематичност другог изједначавања о коме говоримо: рационалности и добра. Инструмент остварења добра, рационалност нужно није. На пример, извесни Грин, сажима схватања многих: „Мотив за сваки акт..., јесте жеља за личним добром (Carritt, 123). Слично се може рећи за *појмовне оквире*: начине организовања искуства; системе категорија који обликују садржаје наших осета; становишта са којих појединци, културе или периоди сагледају пролазне појаве (Dejvidson, 87).

СВЕ ОВО НЕ БИ БИЛО „НЕЗГОДНО“, ДА ТАКАВ РАЗУМ НЕ ПОГОДУЈЕ ИРАЦИОНАЛНОСТИ

Само помињемо озбиљне анализе *односа* (оваквог!) разума и воље за моћ, разума и нагона, разум и Ероса, Разума и Танатоса... Односа у коме је разум слабија страна, инструмент! Поготово према *вољи за моћ*, прилично видљиво у „случају Украјина“.

Овде и другде разум је, у најблажем случају, инструмент за заобилажење *стварних разлога* за акцију. Без обзира на *истину*, и против истине! Користи се за рационализацију *post rem*: „уразумљивање неразумног“, акције која се показала неразумном. Не само (толико) због последица, него у поређењу са разлозима који су тражили акцију пре ње, рационалном рационализацијом *ante rem*. У том погледу, упоредимо касније разлоге за „специјалну војну операцију“ у Украјини, са првобитним! Силна помоћ НАТО -пакта у оружју и новцу Украјини, слично се „уразумљује“. Јесте одбрана од преседана који може постати пракса (да не улазимо у детаље), али са тим оружјем поодавно се не зна чему ће. А треба да се производи ново! Према томе помоћ је сасвим рационална, тим пре што и тај новац превасходно служи за куповину оружја, управо од НАТО-пакта. А ирационална је, на штету рационалног трагања за производњом нечег другог. Трагикомична је „специфична рационалност“ (да не кажемо баш ирационалност), *подразумеваног* које није за јавно испољење. У овом случају: Русија не сме да изгуби овај рат... И то мисле Запад и НАТО-пакт, рационално. Не што би врло вероватно пао Путин, него што би га врло вероватно заменио неко још опаснији (ирационалнији)! Спреман да активира, стално спремне нуклеарне и остале окидаче... Без обзира на уверење које се стално испољава: тај рат није смео да почне! Опет, рационално гледано...

„Служење“ озбиљнијем ирационалном односно *неистини*, особито је присутно када се користи при решавању проблема *леgitимизације власти*. Вечито, јер је Вебер с правом указивао на елемент *унутрашњег признања* у облику веровања у легитимитет, као *неизбежну* претпоставку сваке владавине (Guenter Hartfiel, 32). Ређе се појављује као проблем: како преокренути *de facto*, у *de iure* власт? Оба пута се прибегава рационално неодрживом *национализму* (позивањем на неупитно „национално јединство“ због угрожавања од стране друге нације), који лако прелази у апсолутно ирационални *фанатизам*! И што није монопол ниједне посебне партије, или идеологије (Nare, 71,72,90). Чешће, заправо свакодневно а особито у време *избо-*

ра, ради се о легитимирању *de iure* власти која жели да то буде и даље. Данас је то тешко чинити као некад, традиционално или харизматски. Нужно је *рационално легитимирање*: резултатима у унутрашњој и спољној политици, у ближој прошлости и садашњости па сходно томе вероватних у будућности... Ако погледамо како то изгледа у демократским државама, видимо да се то ради углавном цифрама. А кад цифре говоре, и Богови ћуте! Када то „не иде“ или цифре чак говоре нежељено, посеже се за *окретањем прошлости*. Наводном раду за „обнављањем“ великог у њој, овде велике Русиј. Ради тога нужно је и ирационално *посвећивање* апсолутно световног, прокламовање „светих руских земаља“. Као и увек, пропитивања рационалности средстава за очување или одбрану светог, нема. Заправо је *недопустиво*...

Наравно да је разум често инструмент за много шта „ситније“, особито такозване одбранбене механизме. „Самообмана обично не представља велики проблем за онога ко је упражњава; напротив, њоме се особа по правилу ослобађа дела терета тежобних мисли чије узроке не контролише“ (Дејвидсон, 368).

КАКО СЕ ОВО (ЈОШ) ОГЛЕДА, У „СЛУЧАЈУ УКРАЈИНА“?

Убедљива већина друштвених догађаја има *више узрока*, „најпримитивнија експланација је она која указује на само један узрок“ (Donald Davidson, *Philosophy of Action*, 92). Тако да наше указивање на ирационалност или делимичну рационалност „специјалне војне операције“, ни случајно не претендује да је потпуна експланација. И уз ово, што следи!

У вези са пропитивањем легитимности власти, подсећамо да је нормално одлагање у време *рата*. Један од „рационалних“ разлога за изазивање актуелног, и његово продужавање без обзира на све! За друго такав разлог је и што често чујемо од руских званичника и наших и осталих русофила, како „Помажући Украјину, Запад продужава рат!“. Оба су инструментално рационална, прикривајући Путиново избегавање поређења добијених и очекиваних резултата (Попер), ирационалном *доследношћу*, а брзоплето учињено *понављањем*. Што је *међународна политика*, по дефиницији, борба за моћ (Ethics., 37), не значи да није требало рачунати са нежељеним последицама. Напротив! Међутим, то тешко иде у изразито *ауторитарном друштву*, чија је једна од илустрација, ако је тачно, Стаљиново: „Немају они толико метака, колико ми имамо војника!“.

У таквом друштву је и у „мирно време“, нормално постојање *харизматског вође*. (Од „баћушке Цара“ преко „другова“ и једног „хазјајина“, до ваљда „господина“). Тим пре што у републици не долази у обзир *традиционално легитимирање*, и одговарајуће вођство. (Легитимно је да влада, јер је наследио оног ко је владао!). А вођа не мора поседовати (обично и не поседује), „изврсност“, он *није узор*. Следбеници га не занимају као личности, он захтева само одговарајуће деловање, радњу, понашање, што ни знају. Узор је нешто друго, он захтева једно биће, један облик душе. Из кога следе *вредна* воља и

вредно делање (Scheler, 265)! Поступци вође се не пропитују пошто би то и слабило наше „јединство“, неопходно због сталних претњи од више „непријатеља“. Које само он види благовремено, не и *деперсонализовани* или безлични припадници *масе*. Које рационално по себе прави и одржава таквима, јер како су давно (и безуспешно) истицали Ле Бон и други: *разуман појединац*, у групи се осећа сасвим друкчије од оног што се од таквог очекује. Друштвене групе непрекидно испољавају *више емоције* него разум (Ethics., 31), поготову *масе* које бришу индивидуална очекивања појединца, његову *особеност*. У својој појединачности он је можда био и образовани индивидуум, али у маси је варварин, тј *нагонско биће*. Стиче и особине које иначе нема: спонтаност, жестину, дивљаштво, ентузијазам и хероизам примитивних бића... Особито *сугестибилитет*, тако да је просто хипнотисан (Freud, 67-71)! Кад такав каже: „Ја мислим...“, *слагао је* и пре него што каже „шта“. Нема Ја, а без њега ни свог мишљења... Подстицање занемаривања и кажњавање сваке индивидуалности (која почиње поседовањем свог Ја и мишљењем!), утапање у „Ми“ као маску за масу, компензовано је *идентификацијом* са вођом и његовим успехом: „Док су били угњетавани, допуштали суда буду тучени од непријатеља, јер су радили за господара“ (Бернс, 21)! А и *дивинизовањем* масе као „херојске нације“, додатно потенцирано *дијаболоизовањем* „Њих“. (Овде Украјинаца, такође без индивидуализовања, свих као „фашиста“). И као таквих нужно неморалних према „нама“, док ми нужно не можемо бити неморални према „њима“. Али суштина моралности, и тако је третирање интереса других *једнако својима* (Наге, 115)! Наглашавамо да је *нација* маска за масу у виђењу нациста, које никако не треба ограничавати на Хитлере! Уз додатно: тешко је порицати постојање корелације између успона национализма, и успона *тоталног рата* (Ethics., 39)!

Чист добитак и нешто изузетно „рационално“, овим је и „скидање са дневног реда“ једног иначе тешког проблема. (Није присутан само у Русији, тако да би о њему могли говорити у следећем делу рада). То је однос према *сарадницима државе* (Немачка), која је била непријатељ и окупатор дела Русије у којој су Украјинци живели и њој припадали. Сарађивали јесу, *мислећи* да им доноси ослобођење од Русије као дотадашњег „окупатора“, и *стварно чезнући* за самосталном Украјином! Решење проблема је: проблема нема. Били су фашисти, и узор садашњим фашистима! Без постављања рационалног питања: зашто су баш окупирани Украјинци били фашисти у толиком броју, за разлику од неупоредиво малобројнијих фашиста а такође окупираних, Руса? Зашто су *тако* мислили, односно *чезнули*? Да није за то било, и рационалних разлога?

НЕКА СТАРА ПИТАЊА, „ОДЛАГАНА“ НЕДОВОЉНОМ РАЦИОНАЛНОШЋУ!

У претходном пасусу, бавили смо се и актуелизовањем и (или) заштравањем једног старог питања „Случајем Украјина“, а не само

отварањем нових. Наравно да није једино...

Мислимо да је „најкрупније“, *јурисдикције* „помесних цркава“ после крупних промена „места“ за које су важиле. У овом случају, вековима се слушало, многи и сада слушају као ритуалну фразу која се понавља без размишљања: „Патријарх Московски и целе Русије“! Нормално, док Украјина *није била држава!* Шта сада? Уколико православна црква у Украјини (канонски) припада Руској православној цркви, не значи ли то да и даље нема државе Украјине, да је Украјина само *део Русије?* И кад православни свештеници у њој подсете вернике: „Молим, дакле, пре свега да се врше мољења, молитве, молбе, захваљуивања за све људе, за *краљеве и сва поглаварства*“ (Прва Тимотеју, 2:1-2), „да се *покоравају поглаварствима и властима*“ (Титу, 3:1), да се то односи на поглаварства у *Москви?* Наравно, него како! Тако да наилазимо на наслов у одговарајућим нашим новинама: „Курти прави своју цркву, по рецепту Зеленског“. Захваљујући „имицу“ Куртија и без свега у овом пасусу, јасно је шта се мисли о „рецепту“. Заправо, проблему ове јурисдикције. Узгред и независно од овог али сходно дискутовању недовољно рационалног, увек треба имати пред очима прастаро: *Si duo faciunt idem, non est idem!* (Кад двоје чине исто, није исто!). Не постоје два *идентична догађаја*, никада један догађај није идентичан са *другим* (Dejvidson, 182).

За нас у Србији, не би се актуелизовало него *тек поставило*, питање односа према Русији! И видело доста „новог“: како Русија није покушавала да изађе на Јадран преко Србије (у чијем би саставу, „нормално“, биле Црна Гора и Албанија), него на „топла мора“ *преко Бугарске*. И да је из тог интереса а не због „љубави“ према Бугарима, покушала да направи Санстефанску Бугарску, на штету не само аспирација Србије према вардарској Македонији, него и данашњој источној Србији. У чему су је спречиле, такође из својих интереса а не „пријатељства“ према Србима, и данас омрзнута Аустро-Угарска и „Перфидни Албион“. Што је, ваљда, било и у интересу Србије! Иначе, да је тај „перфидни“ нешто радио и раније у корист Србије, сведочи присуство његовог изасланика код књаза Милоша. Без фразирања, његов велики државник рекао је мирно и рационално: „Британија нема пријатеље, Британија има *интересе!*“. Као што данас своје има Орбан само што их не износи, рекавши како Украјина не може да *победи*. А требало је, да се *одбрани*). У чијем је интересу раније радио руски изасланик, „нешто“ говори Карађорђево однос према њему... У погледу Аустро-Угарске, не види се како је *Велика сеоба Срба*, била управо у Аустро-Угарску! Несловенску, и већински и формално, неправославну, да су ту брзо добили црквену, касније и територијалну аутономију (Војводину). А шта је са Србима било после сеоба у Русију, о којима пише Црњански?

Ирационална је та снажна потреба да *будемо вољени* од Руса, пошто њено задовољење зависи од Руса а не нас! (За разлику од такође ирационалне само мање, да *волимо* Русе. Она зависи од нас, поред осталог и што не обраћамо пажњу колико и да ли, Руси заслужују да их волимо). Али то, уз уобичајено фаворизовање „Ко“ у односу на

„Шта“, у свим сферама, опстаје. Са запањујућим примерима ирационалног! Нарочито очекивања да ће нам „помоћи да вратимо Косово јер смо браћа Словени и православни“! Русија вероватно (може и сигурно) није изазвала напад Азербејџана на Нагорно-Карабах, али је евидентно држала страну несловенским и неправославним Азерима, а не православним Јерменима. Као што је у поменутом случају држала страну православним Бугарима, а не православним Србима! А и ово данас, је необично. Украјинци су и Словени и православни, баш као и Срби. Тако да је веровање у „љубав“ или бар наклоност Руса према Србима из неког од ова два разлога (или оба), ирационално. Из чега логично и у том смислу рационално, следи: „Украјина напала Русију!“, крупан наслов на насловној страни Информера. (Обратите пажњу: Информера!). Телевизија Хепи није проруска него као да је руска, а још неке су јој блиске...

ЗАКЉУЧНИ АКЦЕНТИ

Сврха овог писања није „напад на Русију“, а што је добила оволико простора, сама је заслужна! Она је *напала*, и чак ако је морала да се „брани“, нужно је разликовање „нужне одбране“, и „прекорачења нужне одбране“. Није ни „на Русе“, и ако је уопште „напад“, онда је на њихову „врхушку“. Берково: „Ми смо у рату против једне наоружане доктрине“, не стоји. Не што су у рату Украјинци а не Берк и неко његов, него што су *дезидеологизација и персонализација* политике, учинили своје. У први план је избио *појединац*, који доноси одлуке! А за разлику од времена „херојске историје“ (Карлајл) која верује да „велики човек“ представља крајњи, необјашњиви чинилац који објашњава оно што се десило у његово време (Бернс, 6,12), у стању смо да га објаснимо...

Писање није ни „подржавање Украјине“, пошто није намењено ни странама у сукобу ни онима који ће (са) одлучити о исходу. Намењено је нашим читаоцима укључујући „русофиле“, као *прилог разумевању* веома актуелног и драматичног догађаја. И као позив да о њему *мисле*, „мечка може заиграти и пред нашом (и светском) кућом“! Чиста политика је аморална, а чиста етика је аполитична. *Конфликт* између њих је неизбежан (Ethics..., 29), али га *рационални* са обе стране, могу бар ублажити... На Ајнштајново: „Постоји ли начин, да се људи ослободе коби рата?“, не постоји (рационално гледано), потврдан одговор. Али постоје начини смањивања, те коби! *Si vis pacem, para pacem!*, никад је актуелнија парафраза старог и добро познатог (...*belum!*)! А „спремати се за мир“, значи и рачунање са људима *какви јесу*. Па и онима који диктирају акције осталима...

Како смо рекли на почетку: писање је подстицање људи да *увек мисле* и *покушају бити* рационални, уместо самозадовољног уверења да то *јесу*. Не видећи не само да нису довољно или уопште, него да су ирационални. Или на добром путу да то буду, тим пре што и као недовољно рационални, лако помажу стварно ирационалнима. У много чему, па и стварању оваквих догађаја!

ЛИТЕРАТУРА

- Apel K.-O. *Diskurs und Verantwortung. Das Problem des Uebergang zur postkonventionalen Moral*. Suhrkamp Verlag, 1988.
- Бернс Д. С. *Политички идеали*. Ниш: Градина, 1993.
- Carritt E. F. *Ethical and political Thinking*. Oxford: Oxford at the Clarendon Press, 1950.
- Kolakovski L. *Užas metafizike*. Beograd: BIGZ, 1992.
- Raz, Joseph, ed. *Practical Reasoning*. Oxford: Oxford University Press, 1978.
- Scheler, M. *Schriften aus dem Nachlass. Band I, Zur Kritik Ethik und Erkenntnislehre. Zweite, durchgesehene und erweiterte Auflage*. Bern: Francke Verlag, 1957.
- Freud S., *Fragen der Gesellschaft Urspruenge der Religion*. Studienausgabe Band IX. S. Frankfurt am Mein: Fischer Verlag GmbH, 1989.
- Hare, R. M. *Applications of moral Philosophy. New studies in Practical Philosophy*. London and Basingstoke: Macmillan, 1972.
- Hare, J. E. and Carey B. Jount. *Ethics and international Affairs*. London and Basingstocke: The Macmillan Press Ltd., 1992.
- Hartfiel, Guenter. *Die autoritaere Gesellschaft*. Koeln und Opladen: Westdeutscher Verlag, 1969.

„UKRAINE“ COULD HELP PEOOPLE, TO REALLY SEE WHAT THEY ARE LIKE!

Summary

It is generally believed that “Ukraine” changes a lot, but not the need for a rational policy and an appropriate society. It even amplifies it! Agreeing with bot, the autor shows on the example of “Ukraine” that the expectation of the realization of this need is not rational, without correcting in the theory and practice the ruling image of man as rational being. Contrary to it, most people, including those who make crucial decisions, are often irrational. Or limitedly rational, seeking rational means for ends not chosen in in rational way...

Key words: Ukraina, raison, rationality, irrationality.